

שיעור מספר 5 – זיכרון קולקטיבי

המשך משיעור קודם

אתנוקרטיה – מופיע בסיכום שיעור קודם

הגדרה

זכרון קולקטיבי – הזכרון המשותף שקיים בחברה, זהו זכרון מתווך על ידי מערכת חינוך ואמצעי תקשורת. **תיווך דורי** – הורים לילדים.

ההבדל בין זכרון קולקטיבי להיסטוריה

זכרון קולקטיבי – מדבר על העבר אבל קשור בעובדות להווה. מה זוכרים ולא פחות חשוב – מה שוכחים. ההווה יכול לארגן שיכחה מאורגנת. למשל הצרפתים יכולים לשכוח את המאבק הבין דתי בעבר. הזכרון הקולקטיבי מעוצב ביחס ללאומיות, בהיותה גורם דומיננטי.

דוגמא 1 – זכרון השואה

שואה – או שואה וגבורה ?

באפריל 1942 שני יהודים סלובקים בשם רודולף ורבה ואלברט וצלר ברחו ממחנה הריכוז אושוויץ-בירקנאו. הם הגיעו למקום מבטחים וחיברו דוח שנראה ורבה-וצלר בו הם מתארים את ההשמדה ואת העתיד לבוא. במאי זה מופץ לראשי קהילות יהודיות ובינוני משודר ב-BBC. ורבה לאחר המלחמה – מפרסם ספר ב-1963 (שלא תורגם עד 1998). איך זה שהדבר לא נלמד בלימודי השואה. **שאלה אחרת באותו נושא:** איך לומדים על אנליביץ' ולא על אדלמן (הסגן שלו) אחת הטענות שהועלו היא שהסיפור הזה לא תאם את האתוס הציוני של המדינה רצתה לשמר, אנליביץ' היה דמות מצויינת בליהוק הגיבור (כי הוא היה ציוני). אדלמן מהבונד¹ – לא היה ציוני, כמוהו – וצלר נשאר בסלובקיה עד סוף חייו. ז"א – מדובר בדמויות לא חינוכיות מבחינת תפקידן באתוס הציוני. הטענה אומרת כי זכרון השואה הוא תועלתני וצריך לשמר את האלמנטים שתורמים לנו: תורמים כסף, מצדיקים את ההפצצה בעירק. נק' המפנה ביחס לשואה היתה משפט איכמן – שהציף את מאורעות השואה ולא ניתן היה להתכחש להם. ככל שדיברו על השואה היה צורך לדבר על השואה, אבל את הגיבורים היה צריך לבחור בזהירות על פי הלימתם את התפיסה השלטת.

מסעות הנוער לפולין

ג'קי פלדמן – עשה עבודה אתנוגרפית על מסעות הנוער לפולין הטענה שלו היא שניתן להתייחס למסעות כאל טקס מעבר, במסגרתו הנערים הופכים לקורבנות, לאחר מכן לניצולים ולבסוף – לעדים של מה שקרה במחנות ההשמדה. כל זאת – כדי להצדיק את הנרטיב הדומיננטי **בדת האזרחית הישראלית**, נרטיב שתופס את השואה כאחת מהסיבות המוצדקות להקמת מדינת ישראל ולבניין הכוח.

¹ תנועה שעד מלח"ע השנייה היתה גדולה מהציונות וביקשה ליישב את היהודים בארצות שבהן הם גרים כחלק מתנועה סוציאליסטית בין לאומית.

מחתרת אלג'יר הנשכחת

רקע

1870 יהודי אלג'יר מקבלים אזרחות צרפתית.
1940 - משטר וישי עולה כתוצאה מהכיבוש הגרמני על צרפת (כולל אלג'יריה) שנוטל מיהודי אלג'יריה את האזרחות הצרפתית.
1942 - מבצע לאפי - בעלות הברית פולשות לצפון אפריקה, לפני כן הם יוצרים קשר עם קבוצה של 400 יהודים שהם יתפסו את מוסדות השלטון באלג'יר כהכנה לקראת המבצע. בראשותו של ז'ורז' אלבוקר. רוב היהודים הם יוצאי צבא שנזרקו מהשירות עקב יהדותם.

גם סיפור זה נעלם מספרי ההיסטוריה.
כששניים מחשובי חוקרי יהדות צפון אפריקה אביטבול וסעדון כותבים על המחתרת הזו הם מגדירים אותה כמחתרת צרפתית ולא יהודית. למרות שהיא היתה מורכבת מיהודים באופן מספרי - מדובר באנשים שלא היו חלק מהקהילה היהודית דאז.

כאשר קסטנר ורונן כתבו בצורה ביקורתית על האופן שבו המחתרת היהודית באלג'יר נתקבעה בזכרון ההיסטוריוגרפי הישראלי - הם טענו שהסיבה בשלה לא התייחסו למחתרת היהודית באלג'יר כחלק מזכרון השואה הוא בגלל שהם (המחתרת) לא עמדה במספר קריטריונים:

1. אירופוצנטריות - השואה שייכת לאירופה, לא לצפון אפריקה.
 2. אנשי המחתרת לא היו סוציאליסטים
 3. הם מזרחים - לכן הם יתקשו להכנס לזכרון השואה שרובו ככולו קשור באשכנזים
- נובמבר 1944 -

דוגמא 2 - עולי הגרדום²

במסגרת המרד הערבי הגדול (1938) - שלמה בן-יוסף ושניים מחבריו זרקו רימון על אוטובוס של ערבים. הרימון לא התפוצץ, שני החברים חמקו מעונש מוות אבל על שלמה בן-יוסף נגזר דין מוות.
למרות שהוא לא פועל במסגרת הנחיות ארגון האצ"ל, במהלך המשפט הוא הופך להיות גיבור

למה בן גוריון לא רצה להעלות על נס את עולי הגרדום ואיך קרה שעולי הגרדום לא היו חלק מהקאנון של מעשי הגבורה בתקופת היישוב

1. הם היו מארגונים פורשים
2. בראייתו של בן גוריון - ארגונים אלה פעלו ללא מרות, אותה הצדקה להפצצת האלטלנה
3. התחממות יחסים עם בריטניה לאחר קום המדינה, וזכרון עולי הגרדום מהווה התרסה נגד בריטניה
4. (לא נאמר) העובדה שמדובר במעשה טרור שהיה מחוץ לקונסנזוס ה"הגנתי"

אמנם המוסדות הרשמיים התעלמו מעולי הגרדום - אבל מלמטה רחשו כוחות שביקשו להנציח אותם.
מתי פרץ סופית זכר עולי הגרדום והפך להיות חלק מהקנון הלאומי? אחרי עליית בגין לשלטון ב-1977 הנושא מחלחל למערכת החינוך, הזכרון הקולקטיבי משתנה בהתאם לנסיבות. ההווה משפיע על העבר

סרטון

1981 - מערכת בחירות סוערת ביותר אחרי הפצצת הכור בעירק, אחרי "נאום הצ'חצ'חים" המפורסם של דודו טופז

המהפך של 1977 הורכב משתי קבוצות שהתאחדו:

- המשפחה הלוחמת - יוצאי האצ"ל והלה"י ובגין בראשם.

² עולי הגרדום - 12 יהודים שהוצאו להורג, במסגרת המאבק של היישוב בערבים וגם בבריטים.

שתי הקבוצות האלה היו מודרות ממוסדות השלטון ומוסדות הכלכלה ולכן גם מהזכרון הקולקטיבי. כאשר הן עולות לשלטון הן מבקשות להכניס אותן לזכרון הקולקטיבי – על ידי מכוני מחקר ושינויים בתכנית הלימודים.

בגין בנאומו מדגיש את המשותף לשתי הקבוצות האלו – היותם יהודים. הוא מספר את סיפורם של ברזאני (מזרחי) ופינשטיין (אשכנזי), גם הם מעולי הגרדום, שהתאבדו במשותף קודם לביצוע גזר דינם.

3 מתוך 3

נכתב על ידי גל

על בסיס תוכן ההרצאות במדעי ההתנהגות – מכללת נתניה
<http://behavioral-sciences-nac.blogspot.com>